

Hézagpótló tanulmánykötet

A műfordítás ma

Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1981. Szerkesztette: Barf István és Rákos Sándor

Bármilyen gazdag is egy nemzeti irodalom és kultúra, önmagában nem versenyezhet a világirodalom és a nemzeti kultúrák egészével. Hogy a hatalmas, szinte kimeríthetetlen kincsesládából legalább olykor-olykor gyöngyszemekhez jussunk, még tisztos szinten elszájtított többnyelvűség esetében is: fordítás-, műfordításkötetek után nyúlunk. Ki többször, ki ritkábban, már aszerint, hogy ki mennyit olvas s mennyire tartja szükségesnek a más irodalmakban, más kultúrákban való tájékozódást. Mert a műfordítás — akkor is, ha remekmű, akkor is, ha éppencsak élvezhető — a nemzetek közötti kulturális információcsere eszköze, az idegen (nem anyanyelven írt) irodalmak hazai megismertetését szolgálja.

A mindenkor mércé az volna, hogy a fentieket ismertesse és szolgálja minél jobban, minél megbízhatóbban, minél elevenebben és sokrétűbben. Az igényeket és követelményeket persze sorolhatnánk tovább, de hadd szögezzük le mindjárt az elején, hogy elsősorban jó, hiteles, választékos és élvezetes fordításokra van szükség, mivel a valódi átültetések a műfordítás másik, szervesebb funkcióját is betöltik: megtermékenyítik, nemesítik, serkentik, gazdagítják a hazai irodalmat. Természetesen minden kultúra csak azt fogadja be, ami-re szüksége van, s mindenből csak annyit hasznosít, amennyi a hasznára válik.

Mindebből már az is kiviláglik, hogy a műfordítás és a műfordító szelektálni hivatott, sok más feladata mellett vállalnia kell azt is, hogy az anyanyelvre — ezáltal magyar nyelvre — átültetett verssel, novellával, regénnyel, drámával, tanulmánnyal stb. a lehető legjobbat, legértékesebbet kínálja a befogadó irodalomnak, kultúrának.

Lám, még bele sem kezdünk a műfordítás feladatainak és alapkövetelményeinek tárgyalásába, s máris mennyi szempont, elvárás. Holott a nyelvtudásról, a mesterségbeli tudásról, a művészi szintű beleélőképességről, a műfordításnak a lehetetlenséggel határos nehézségeiről és műhelytitkairól, a műfordítás elméletéről és gyakorlatáról még nem is szoltunk.

Nem is akartunk. Mert erről — és még sok másról — szól **A műfordítás ma** című hézagpótló tanulmánykötet, amelyet a budapesti Gondolat Könyvkiadó jelentetett meg 671 oldalnyi terjedelemben. Ez a régen várt (több mint másfél évtizedig készült) kötet a felszabadulás utáni magyar műfordítás történetéről éppúgy tájékoztat (Ferenczi László), mint arról, hogy milyen is a nagy és „áldatlan” munkát vállaló műfordító (Geher István); miért foglalkozik az ember műfordítással annak ellenére is, hogy se a műfordítás-kritika, se a közvélemény, se az olvasó nem értékeli munkáját, hiszen a kritika legtöbbször meg sem említi a műfordító nevét, az olvasó pedig meg sem nézi. A jelenség világ-szerte tipikus, ne csodálkozzunk hát, ha a nálunk, Vajdaságban megjelenő, újságokban és folyóiratokban közölt kritikákból, idegen nyelvről fordított regényfolytatásokból is rendre elmarad a műfordító neve, mintha azt, hogy bármelyik világirodalmi nagyság nem magyar nyelven írta meg „a jó olvasmányként” közölt művét, legalábbis szégyellni kellene. Mintha nem a „nyelvében élne” minden nemzet és minden írásmű! S mintha a művészi üzenet továbbítása (minduntalan s csakis arra gondolunk) nem lenne maga is roppant tudást és felkészültséget, roppant energiákat mozgató újraalkotás. Még hozzá öntörvényű és nagyon is nehezen megvalósítható, szinte a lehetetlenség megkísértése, mivel az eredeti és a befogadó nyelv szelleme, törvénye, számos specifikuma, a szavak jelentéstartalma, „holdudvara”, más-más érzelmi és gondolati telítődöttsége stb. nem kérdőjelezné meg sokszor már eleve egy-egy egyéni vagy kollektív (lásd a többek által fordított versköteteket) vállalkozás sikerét.

Félreértés ne essék, nem a fordító presztizs-kérdésről, vagy nemcsak arról van itt szó, hanem arról is, hogy „aki nem értékeli a műfordítást, az óhatatlanul redukálja a mű értékét is”. Nem én mondom ezt, hanem a kötet egyik legátfogóbb s legtöbb gyakorlati kérdést boncolgató tanulmányának írója, Geher István. Vagy, ha az ő állítása nem hat elég meggyőzően, hallgassuk meg — s szívleljük meg Cicero (az elsők között számon tartott) fordításelméleti megállapítását; mintha csak a mi — és legmáibb — problémáinkról szólna, azt írta, hogy „nem nyelvközvetítőként, hanem alkotóként fordítottam... nem szót szóval tartottam szükségesnek visszaadni, hanem a szavak összességének jellegét és hatását őriztem meg”.

Kétezer év óta tudjuk tehát, hogy a műfordító nemcsak szót szóval, hanem értelmet értelemmel fordít; hogy a műfordító elsősorban reprodukál, s minden tehetségét, tudását beleviszi és elrejtja az átültetett műbe; tudjuk, hogy minden jó műfordító-nak személyes élménye is az eredeti mű (s éppen ettől lesz, természetesen azt, magyar műalkotássá!). De ha arról van szó, hogy mindezt meg is becsljük, a mesterségbeli tudással és a művészi-emberi többlettel együtt — akkor gyakran már csak általánosságokat hangoztatunk a nemzetek és kultúrák kölcsönös megismerésének és egymásra hatásának fontosságáról, s a tényleges segítség-ről, az ösztönzés ilyen vagy olyan formáiról a legtöbbször megfeledkezünk!...

Keserőség ez, de tény, s úgy látszik, nemcsak nálunk, másutt is. A vérbeli műfordító azonban, ha ösztönzik, ha nem, keres, kutat, és gyöngyöt vagy gyémántot talál, akár a mesebeli kiskakas, s azt valakinek, valakiknek a nemzeti gyarapodás, a közösségi gazdagodás reményében föl szeretné mutatni. Úgy valahogy, ahogy azt Szabó Lőrinc is írta, versfordítás-kötete, az **Örök barátaink** előszavában: „Készült ez a könyv azért is, hogy ne legyek, ami mind jobban fenyeget, túlságosan egyedül. Társaságra szorulok, kedvemre való barátokra; velük beszélgetek... Segítséget, igazolást, bátorítást kapok tőlük, s remélem, azt, adok másoknak. Cáfolatot sok modern és konzervatív elfogultságra. Helyesebb léptéket az időtlen szemléletre. S készült ez a könyv játékból és gyönyörűségből.”

Igen, igen ez a hit — Göncz Árpád, Vas István, Nemes Nagy Ágnes, Bede Anna, Csorba Győző, **Eörsi István**, Lator László, Makai Imre, Mészöly Dezső, Rab Zsuzsa és mások szép tanulmányaival együtt, amelyeknek boncolgatása külön műhelytanulmányt igényelne — **A műfordítás ma** című kötet egészében is benne van. Azt viszont már — egy kis lírai beállítottsággal — én teszem hozzá, hogy a szenvedélyes, a megszállott, a „legnemzetibb műalkotást” művelő műfordítók olyanok, mint a méhek. Virágról virágra szállnak, gyűjtik a nektárt, a virágot, végzik a megtermékenyítést, s aztán munkájuk végtermékeként: mézet csorgatnak az asztalunkra.

A Gondolatnál megjelentetett hasznos és elgondolkodtató tanulmánykötet — sok-sok szakmai ismeretnyújtással s termékeny vitára serkentő megállapítással együtt — pedig abban segít, hogy ezeknek a szorgos „méheknek” lehetőleg sohase szegjük szárnyukat. Mert az igazi jó, míves és időtálló műfordításhoz a tudáson, felkészültségen kívül szív is kell. Vele a lehetetlennek tűnő feladatokat és csodákat is könnyebb megostromolni!

SZÜCS Imre